

Bidrag til den jyske opvækkelses historie,

ved lærer **Marius Sørensen.**

I året 1879 fremkom der meget værdifulde oplysninger til den jyske opvækkelses historie, idet pastor L. Koch udgav en del aktstykker i »Kirkehist. saml.« 3. R. II, og senere på grundlag af disse og traditionelle oplysninger i sin »Den danske kirkes historie 1801—17« gav en skildring af hele bevægelsen. L. Schrøder har endvidere i »Nordisk månedsskrift« 1879 7de og 8de hefte givet en udførligere skildring af en af bevægelsens hovedmand, Peder Laurssen, Fredensbjerg. — Herved er den jyske pietisme til dels kommen til at stå i et andet lys for os end tidligere; men lyset er ulige fordelt. Medens Rårup og Korning sogne ere godt belyste, ligger Uldum i halvmørke, og man har dog i mange år ment, at udgangspunktet for hele bevægelsen var der. Da Rasmus Sørensen for et halvt århundrede siden skrev »Om de gudelige forsamlinger«, tildelte han Peder Frandsen samme betydning for Danmark, som Hans Nielsen Hauge havde for Norge. (Se Helwegs kirkehistorie II, 355, første udgave). Peder Frandsen har ikke kunnet hævde den ham tildelte særdeles betydelige plads. L. Koch fremsætter den rimelige formodning, at pietismen har levet i det skjulte fra Kristjan d. 6tes dage, og at den gjør sig bemærket derved, at den støder hårdt sammen med rationalismen. Han finder det rime-

ligt, at bevægelsen ved århundredets begyndelse særlig ved Peder Frandsen antager den sværmeriske karakter, som kendes af de nævnte aktstykker. Denne opfattelse styrkes ved de aktstykker, som her skulle meddeles, og at hovedmanden for de mest sværmeriske i Rårup sogn, Matias Nielsen på Ikær, ved slægtskabsbånd var knyttet til Ølholm, taler snarere for end imod antagelsen.

Koch har i sin kirkehistorie (side 265—66) optegnet, hvad traditionen meddeler om Peder Frandsen, så det skal ikke her gentages. At pietisterne i Uldum-Langskov sogne ikke altid have levet i fred og ro, ser man også der antydet, i det der meddeles, at fire sværmere have givet en bøde på 100 rdl., som findes opført i fattigregnskabet fra 1803. — Hr. overauditor Monrad i Vejle har velvillig overladt mig aktstykkerne til den proces, der førte til en så betydelig bøde, og jeg skal her meddele deraf, hvad jeg antager, der kan bidrage til oplysning om den måde, pietismen fremtrådte på.

I en historisk indledning til den endelige dom ser man, at der d. 11te jan. 1798 har været optaget politiforhør angående »fanatisten Peder Frandsen«, hvilket også aktor omtaler i sit hovedindlæg (stykket 4), og i samme forår have præstens medhjælpere været indkaldte for at høre cancelliets irettesættelse og pålæg til Peder Frandsen. (Se nedenfor stykket 1). — Det ligger nær at antage, at Peder Frandsen i de nærmeste år derefter har været bortrejst; ti medhjælperne havde vist ikke fundet det et »Gud ske lov!« værd, om han blot var flyttet til en anden kant af pastoratet, og den nidkære prokurator Spies, der vilde tiltale alle, som søgte at udbrede pietistisk lære, havde vist ikke gået selve hovedmanden forbi, om han havde været i den nærmeste omegn. Peder Frandsen er jo heller ikke med til barselgildet hos sin forrige husbond. At han ikke har ladet sin mund binde af trusler, har man bevis for (stykket 8), ligesom folk i Uldum endnu vide at fortælle om, at han gik og »råbte« på folk, når de gik

fra og til kæret. Efter Peder Frandsens død 1810 vare Uldumerne stille og rolige, og tre fromme kvinder vare som hjærtebladene i kredsen.

I henhold til et pålæg fra amtmanden til medhjælperne om strags at indberette det, om P. Fr. eller nogle af hans gjorde usty, skrive medhjælperne nedenfor stående indberetning (stykket 1) om, at sværmerne havde hårdelig fornærmet præsten Steenstrup ¹⁾.

Amtmand Hellfried lader derpå indhente præstens erklæring og provst Schjøths betænkning over samme, men disse haves ikke ²⁾.

Herredsfogden, Hans Mossin Lange, får derpå befaling til at anstille nøjagtig undersøgelse imod selvejer-gårdmand Hans Krog og træskomand Kristen Jepsen især, — så og tjenestekarlene Peder Sælland og Mikkil Børgesen.

Det første forhør holdes d. 3. maj 1799. Herredsfogden indberetter til amtmanden, at de formentlig ere farlige for den offentlige sikkerhed. (Se stykket 2). Cancelliet befaler nu, at der skal anlægges sag imod dem. — D. 4. okt. fremlægger anklageren, prokurator Spies fra Vejle, sit nedenfor stående indlæg. Fra Richardt — den befalede forsvarer — er der ikke noget indlæg, derimod er et norsk brev (se stykket 3) fremlagt og læst, og de anklagede have ikke villet have andet forsvar.

Dette brev er skrevet af Mads Thulesen Møller fra Drammen. Hauge kom på sin første større rejse til Drammen 1797. Her var siden 1746 en hernhutisk menighed, og medens nogle af menigheden stødte skarpt sammen med Hauge, var der andre, der sluttede sig til ham. I Bangs bog: »Hans Nielsen Hauge og hans samtid«

¹⁾ Hans Resen Steenstrup blev født på Keldkær ved Vejle 1770 og var præst i Uldum fra 1796—1803, da han kom til Karleby på Falster, hvor han døde, 1841, som stiftsprovst, ridder og dannebrogsmænd. Han har altså på den her omhandlede tid været en temmelig ung mand.

²⁾ Præstens indberetning har haft bilag fra præsterne i Hvirring, Løsning og Tamdrup.

findes (side 207) en købmand Mads Møller omtalt, der stillede sig i spidsen for dem, der vilde indgå til regeringen med en ansøgning om, at forfølgelserne imod Hauge måtte standses. Hauge frarådede dette skridt, fordi »de lidende skulde være de andre til opvækkelse«, og han havde erfaret, at øvrigheden netop fremmede, hvad de vilde hæmme, at »det er nåde at lide«. — Det er vel den samme købmand Mads Møller, der har skrevet nedenfor stående brev, og man ser da, at han har tilegnet sig Hauges opfattelse. Det må vel tænkes, at de anklagede have skrevet til Norge om råd.

D. 11te okt. er sagen for igen. Richardt forespørger amtet, om de »hellige« selv må antage sig en forsvarer, eller han skal vedblive sit forsvar, endskønt de have erklæret intet at ville have.

D. 11te jan. 1800 har Spies gjort indstilling til cancelliet, at han har fået oplysning om, at 12 personer ivrig søge at udbrede deres lærdomme, og han foreslår, at præsten samler dem en gang ugentlig og lemfædig overbeviser dem om deres vildfarelse. Vilde dette ikke hjælpe, kunde de dømmes til tugthus, indtil de forbedrede sig.

D. 29de marts har cancelliet givet svar herpå (som ikke haves), og i henhold hertil befaler herredsfogden Spies at tiltale efternævnte 12 og stævne dem til den 21de nov.: H. Krogs hustru, tjenestepigen Bodil Jakobsdatter, drengen Jakob Pedersen, Niels Bundgård og hustru, Povl Jepsens hustru, Karen Hansdatter, pigen Sidsel Marie Tomasdatter, Kristen Hansens kone, Else Andersdatter, Kristen Andersen Sælland og hustru, ungkarl Anders Nielsen og Povl Matisen, alle af Ølholm — »fordi de skulle søge at udbrede vrang og fanatiske lærdomme blandt almuen m. v.«

At en dreng kan holdes for farlig i den henseende, synes underligt; ti både dette, at andre kaldes »ungkarle« og sprogbrugen forbyder at tage »dreng« i den ældgamle betydning. Det volder for resten lidt bryderi, at drengen

er forsvunden ved stævningens forkyndelse, men siden kommer han for dagen og kommer også i forhør.

D. 21de nov. møde altså disse for retten og »erklære, at det er deres pligt og kald at udbrede deres lærdomme«, som Spies siger, hvorfor han fordrer dem dømte, efter 1. og 4. påstandspost i hans første indlæg, til 30 rdl. i mulkt og 10 rdl. i salær.

Defensor — konstitueret sagfører Richardt — har ikke lov til at gå i retten som sagfører, og derfor overdrager amtmanden forsvaret til prokurator Sædorph i Kolding. Denne forlanger af forskellige grunde sagen udsat til d. 16de jan. 1801. — Spies bliver kontrastævnet, og om præsten vil, kan han ogsaa møde. De anklagede forlange ej alene frifindelse, men også satisfaktion og skadesløshed for omkostningerne. — Her kommer Sædorph med sit hovedindlæg (se stykket 5).

Herredsfogden skriver til præsterne Monrad i Østersnede og Leth i Engum, at da sagen skulde optages til doms, ønskede de tiltalte at blive examinerede af tvende bekendte retskafne og indsigtfulde religionslærere om deres grundsætninger i religionen for at få en pålidelig attest til fremlæggelse i retten. De have bedt om at få de to nævnte præster, og nu spørges, om disse ere villige til at give en saadan attest. — Præsternes svar findes i stykket 6. Nordmændene havde også isinde at få Haugianernes sag pådømt af »gudfrygtige og redelige mænd«, men Hauge rådede fra det, fordi han tvivlede om, at sådanne mænd kunde findes. (Bangs bog side 207). De anklagede have vel ment, at disse to præster vilde stå på deres side. Leth i Engum var påvirket af Hernhuterne, og Uldumerne gik i alt fald senere ofte til hans kirke. Monrad er ikke blandt de nabopræster, der vedlægge bilag til Steenstrups indberetning.

D. 20de marts 1801 afgiver herredsfogden en reasumtionskjendelse for Nørvang-Tørrild herreders ret. Han stiller først det spørgsmål, om sagen kan »betragtes som

criminel, der angår de indstævntes ære og lempe*. Da aktor har gjort påstand på, at de dømmes ej blot til bøder, men og til offentligt arbejde, må sagen kaldes criminel og skal behandles af dommeren. — Dernæst bliver at overveje, om sagen er behandlet efter befalingen fra cancelliet af 22de avg. 1799. Han mener, at de justitialiter skulde tiltales efter befalingen og blot tiltales for uordenen på kirkegården d. 17de marts. Aktor er gået uden for sin competence, da han drager udbredelsen af vrangdomme ind i sagen, og den befalede defensor har ikke alene forsømt at excipere, men tillige med aktor antaget denne urigtighed. Derved er sagen uden nytte gjort vidtløftig, og alt, hvad der er afhandlet, og som ikke vedkommer uordenen, går ud af betragtning. Aktor bør endvidere oplyse, hvilken del hver især har taget i at vække uorden. — Defensor har vel ført contra-tingsvidne til de anklagedes forsvar, »men samme skønnes ikke at være så nøjagtigt og rigtigt, som det burde. Således er det for defensor opgivet, at Hans Krog talede med en Kristen Andersen på Hvolgård, der skal være døv, og at han derfor måtte tale højt, hvilket gav første anledning til uordenen*. Det er vel opgivet, hvem der har slået de anklagede, men disse sigtede ere ikke alle indkaldte. Han klager over, at forsvarets tingsvidne ikke er ført med lys og klarhed. — Dette er sagt om det, som er foregået før cancelliets befaling af 1ste april 1800 efter aktors forestilling, der befaler, at de 12 personer også skulle tiltales. Men disse 12 personer ere ikke navngivne, så man kan ikke vide, hvem det er. Efter denne ordre bør altså Hans Krog m. fl. tillige stævnes for i forening med de andre 12 at udbrede falske meninger. — »Endelig anmærkes, at det under sagen synes, som om en af retten afgiven kendelse er appelleret til respective Nørre-Jyllands landstings ret; denne dom bør derfor her under sagen fremlægges som hjemmel for sagens ophold, dersom ikke aktor vi udsætte sig for mulkt ved sagens endelige pådømmelse. —

Thi eragtes: denne sag bør at reassumeres til foranstående bemanglingers rigtige oplysning*.

D. 9de april 1801 henstiller Spies til cancelliet, om han ikke har handlet ret alligevel; men svaret er benægtende. D. 21de maj 1802 skriver han imod reassumptionskendelsen, at tingsvidner have beediget, at sværmerne udbrede falske lærdomme. En afskrift af landstingsdommen vedlægges, (men denne haves ikke). Hermed indlader han sagen til doms. Han vedlægger en regning på 89 rdl.

Sagen har været for landstinget fra 27de marts til 27de august 1800, men hvad man der har sagt om den, findes der ikke noget om. I den endelige domsakt hedder det, at sagen derved er forsinket en del. »Men da sættemmeren ikke kan skønne, at dette ophold af aktor er forårsaget i nogen forsætlig hensigt, enten til at spille tid eller hindre sagens fremgang, men aktor derimod til samme indstævning har forment sig lovlig beføjet, så skønner sættemmeren, at han ingen straf drager på sig«.

Lange afdår som herredsfoged, og amtmanden beskikker prokurator Risom til sættemmer 25de juni 1802. D. 17de septbr. 1802 indgiver Sædorph sit sidste promemoria og bemærker heri, at han ikke har fået svar på en opfordring til de hellige om yderligere oplysninger. Mikkil Børgesen, som var stødt omkuld over graven, erklærer, at han ikke kan give oplysning om, hvem der har gjort det, og han er heller ikke tilsinds at klage over nogen især. Uagtet 8 vidner ere hørte, kom der aldeles intet ud til oplysning eller fordel for de tiltalte, videre end der før var oplyst, men snarere til skade. Ligesålidt er der fra aktors side i mindste måde fremkommen nøjagtigere oplysninger, »og dog har oftmeldte og formentlig højst ugrundede og urimelige reassumptionskendelse forårsaget denne sags ophold i en tid af halvandet år«.

Han har endnu kun at vedlægge sin regning på 70 rdl. Dommen falder d. 29de okt. 1802 — altså 3 $\frac{1}{2}$ år efter, at sagen begyndtes. De frikendes alle 16, hvad udbre-

delsen af vrang lærdomme angår, da det ikke er bevist, at de have søgt at overdrage andre til deres meninger. De fire særlig anklagede dømmes til at betale i mulkt 100 rdl. og til sagførerne 58 rdl.

Efter en 91 rig mands sigende betalte »generalinden» [Lüttichau] på Store Grundet pengene ¹⁾).

1.

»Underdanigst indberetning« til amtmænd Hellfried fra præstens medhjælpere i Langskov sogn, Peder Andersen og Ole Poder, dat. 19de marts 1799:

Da vi undertegnede vare sidste forår indkaldte at møde hos Deres h jvelb renhed for at anh re en irettesættelse, som efter cancelliets befaling skulde gives Peder Frandsen for hans urolige forhold med råben og præken ved kirken og ved andre lejligheder m. v., behagede det Deres h jvelb renhed at befale os, så snart ny uroligheder forårsagedes af Peder Frandsen eller hans tilhængere, da ufortøvet at indberette det til Deres h jvelb renhed. — Efter sådan befaling kunde vi ikke undlade at mælde, at i søndags f r kirketjenesten, da alle Peder Frandsens tilhængere og l rlinger (thi han er Gud ske lov borte fra sognet) i anledning af et barselgilde hos Peder Frandsens forrige husbond, Niels Nielsen i Ølholm, vare forsamlede, og således forsamlede vare fulgte med kirkegangskonen og barnet til kirken. Der rejste sig da ved deres ankomst på kirkegården en sådan tumult og

¹⁾ Den i processen omtalte Niels Nielsen (Bundgård), Peder Frandsens husbonde, var sognefoged og var broder til Matias Nielsen på Ik r. N. N.s endnu levende s n beretter, at hans fader altid var en besindig mand, men hans hustru var i den grad sværmerisk, at hun var afsindig i flere år, også under processen. Hans Krog og Mikk l Børgesen drak dygtig og vare uden dybere alvor. Begge flyttede i en senere alder til en anden Egn og døde som »verdensmennesker». (Senere Meddelelse fra Uldum).

alarm formedelst deres råben og disputeren både indbyrdes imellem dem selv og med hvem af de andre ved kirken forsamlede, de først kunde få fat på og indlade sig med, at det kunde høres langt bort og er næsten mer, end det lader sig beskrive.

Såsnart præsten kom, bad han dem være rolige, men forgæves. Han bød dem derpå at forlade kirken, på det der kunde blive rolighed, for hvem som vilde have rolighed, men dette hans bud vilde de ej heller efterkomme, uagtet han gentog det med al mulig alvorlighed og påstod, at de på det sted burde adlyde, hvad han anordnede, da de, såfremt han gjorde dem uret, kunde anklage ham for hans øvrighed, og de altså kunde få oprejsning. Men de vedbleve ikkuns at påstå, at de skulde forkynde Guds ord, og dersom han vilde forhindre det, var han en slet præst og en sjælemyrder i stedet for en sjælehyrde. Dette råbte de stedse i munden på hverandre så højt, som det var dem muligt at råbe, så der hos dem var aldeles intet med ord at udrette. Præsten fremkaldte da os medhjælperere og bød os at skaffe dem bort med magt. Selv tog han de to nærmeste ved armene og førte dem til kirkegårdsporten. Vi toge fat på et par andre, og i det samme styrtede alle de øvrige omkring kirken forsamlede folk, der vare opbragte over denne tummel, efter dem og forfulgte dem med slag af deres kæppe, hvilket dog præsten strags afværgede. Præsten gik derpå ind i kirken, og strags vare de forsamlede på ny tæt uden for kirkedøren og begyndte på ny med deres skrigen og skrålen igen. Præsten måtte da atter ud til dem og truede med strags at forlade kirken uden at holde nogen gudstjeneste den dag. Dette syntes endelig at gøre dem lidt mindre høj-røstede, og omsider, efter at alarmen vel havde varet en halv time, blev der rolighed. De snege sig en efter anden ind i kirken og kunde end ikke der holde sig ganske rolige. Da præsten i sin præken talte noget om den forargelige uorden, som var passeret, hørtes enkelte knur og

og lyd, som de gave fra sig. — De mest urolige og stærkest råbende under hele tildragelsen vare Hans Krog, gårdmand i Ølholm, Kristen Jepsen, træskomand, Peder Sælland og Mikkel Børgesen, tjenestekarle. Af disse vare de to første de dristigste og groveste i deres ord mod præsten. — Illegemåde må det anføres, at de vare beskændede, såvidt vi kunde skønne, da de både lugtede af brændevin og tillige stode løselige på jorden, så at de vare færdige at falde, når vi rørte ved dem.

Dette er da en sandfærdig angivelse af det passerede, men vi formå ikke at beskrive det alt således, at det kan anses med sådan afsky, som det var afskyeligt at høre og være overværende ved, — og således som det her er angivet, ere vi beredte til med ed at bekræfte.

Vi kunne ikke tro andet, end at Deres højvelbårenhed vil befinde sådan adfærd at være højst anstødelig og utiladelig, forargelig og stridende mod den gode orden, der bør iagttages i og ved Guds hus, og som vi ere satte til at påse og overholde. Vi tilføje i vores og de øvrige sognemænds navn denne vor underdanige begæring, at der må føjes hurtig og kraftig anstalt, som kunde forebygge, at sådan uorden aldrig oftere kunde finde sted; thi skulde dette ikke kunne forebygges, da tro vi om de allerfleste af sognets beboere (nogle af dem have udtrykkelig erklæret det), at de, så flittigen og saa gjerne som de hidtil have søgt kirken, hellere for fremtiden ville blive borte, end at de oftere ville stå i fare for til at blive vidne til sådanne optog, der ere en vederstyggelighed både i Guds og menneskers øjne.

2.

Herredsfogden til amtmanden d. 15de maj 1799:

. Under forhøret sporedes en sindsstemning, der synes at nærme sig et slags dilirium; thi deres svar på de fremsatte spørgsmål bestode mest i religiøse fraser.

Når disse anklagede blot indskrænkede sig til, hvad de selv troede, fortjente de medynk, men da de ved deres proselytiske fremgangsmåde stifte uordener i staten, vil vel neppe den offentlige sikkerhed tillade, at de videre udvide deres proselytiske virkekreds. — Hvorledes der med dem videre skal forholdes, indstilles således.

3.

Af et langt brev fra Mads Thulesen Møller til Hans Krog, dateret Drammen d. 20de juli 1799:

. »Vore fjender må ofte gøre os tjenester, uden at de selv vide deraf. Så går det og nu til, at vi her ere blevne underrettede om det Guds nådes besøg, som er sket hos Dem ved Peder Frandsen. — Et lige sådant himmelbudskab har det behaget den allerhøjeste Gud at sende til os for omtrent to år siden. Hans fremgang, lærdom og levnet kan erfares af medfølgende bøger, hvilke han har forfattet og udgivet i trykken, hvorover verdens fornuftkløge forarge sig. Guds egen søn kunde ikke tåles af disse, da han vandrede på jorden, fordi han sagde dem sandhed. Det er altså ikke at undres på, de ikke kunne fordrage hans sande efterfølgere. Disciplen er ikke over sin mester. Vi erfare, forfølgelsen begynder at bryde ud såvel der som her, hvorved Kristi ord bliver opfyldt, Mattæi 10 kap. 22 vers, se videre 17. og 18. vers. Ingen forundres derfor, når forfølgelsen kommer; thi Gud, som ikke kan lyve og bedrage, har bekendtgjort os sin allerhelligste vilje, som er, at vi skulle søge hans rige og hans retfærdighed og efter apostelens ord ved megen trængsel indgå i Guds rige

. Den, som er ved Kristi kraft udfriet fra syndens trældom, og som en brand af ilden reven ud af Satans lænker, den kan bedst sige andre, hvad fare de svæve i, sålænge synden hersker, og mennesket forsætlig står Guds ånd imod og i ydmyghed og sagtmodighed

følge Ham efter, i kommende forfølgelser må vi vide, det er nåde for Gud at lide forfølgelse for retfærdigheds skyld, når hjertet ellers er oprigtigt for Gud. Vi må da bede for dem, som hade og forfølge os uden skel, at Gud vil give dem nåde til omvendelse.

4.

Actors hovedindlæg, dat. 4de okt. 1799:

I forrige år tjente en bondekarl ved navn Peder Frandsen i Ølholm by i Langskov sogn. Som en stor ordgyder og mådelig arbejder havde han lagt sig efter læsning af adskillige gamle bøger og religionsblade, hvis sande værd hans forstand var alt for dunkel og uoplyst til at fatte, og med den indbildning, at han var bleven et sendebud fra Gud, som han påstod til verdens oplysning og synderes opvækkelse, opsvingede han sig snart fra ploven til lærestolen, fra hvilken han ivrigen søgte at udbrede sine antagne fanatiske meninger, hvilket i hans tanker var den største pligt for ham. — Formodentlig for at udmærke sig for en mere end almindelig bondekarl, søgte han at indbilde den mindre oplyste almuesmand, at han var så vidt berejst, at de, der som bekendt have draget Jorden om, kuns vare smådreng imod ham, der både havde været i Himmerig og Helvede, og derfor vidste på et hår, hvo der blev salig, og hvo der blev fordømt, og at han havde set sit navn indskrevet i livsens bog, med flere umulige og fornuftstridige ting. Så ofte han fik lejlighed dertil, prækede han for enhver, der var så uheldig at komme i hans selskab, om det endog var et menneske, han aldrig før havde set, om de ulykker og fordømmelser, de svævede udi, og at de gik på den brede vej, til Helvede, dersom de ikke bleve omvendte efter hans mening, og dette kunde ikke ske, uden at de først måtte føle en forskydekkelig beklemthed og sjæleangst, kort sagt, udstå en hel åndelig tortur for deres synders skyld, da den Hellig-

ånd nødvendigen skulde bemestre sig hjærtet og gribe dem, ligesom Pavlus blev greben af Kristo, samt jage Djævelen ud, førend igenfødselen kunde have sted, eller igenfødselsværket fuldkommes. Ved disse sværmerier og straffedomme til enhver ham forekommende om fordømmelsens svære lænker, hvori alle, der ikke vilde eller kunde tænke og tro som han, vare fængslede af Djævelen, satte han en del af beboerne i Langskov sogn, der vare enfoldige nok til at værdige ham opmærksomhed, i stor angst og uro, der næsten nærmede sig raseri og fortvivelse, angående deres salighedssag, troende, at deres synder vare så mange, at de ikke kunde forlades, og at de derfor efter Peder Frandsens ord uden redning vare dømt. — I anledning heraf, og da han tillige dadlede præsternes prædikener, som han kalder præstesladder, skete der klage-mål over ham til vedkommende høje øvrighed, som lod sagen undersøge, således som vedlagte forhør af 11te jan. f. å. viser, hvorefter Peder Frandsen ifølge det høje kongelige danske cancellies resolution erholdt en alvorlig irettesættelse for sit urolige og sværmeriske forhold med pålæg om roligen at holde sine fanatiske lærdomme hos sig selv, og derpå trak han sig rolig tilbage fra sognet. Imidlertid har han dog ved sit ophold smittet en del af beboerne i Langskov sogn, der ligesom han, efter deres sigende, skulle søge at omvende syndere ved i enhver enten liden eller stor forsamling, hvad enten det er i deres egne huse eller andensteds, at udråbe og forkynde deres efter Peder Frandsen antagne vrang meninger, og med dem, der ikke strags ville være enige med dem, give de sig som oftest i den hæftigste disput og klammeri. Således have de indstævnte, efter indberetning fra præstens medhjælpere i sognet, dat. d. 19de marts sidst, søndagen den 17de marts før prædiken givet sig i disput med en del af den på Langskov kirkegård forsamlede menighed, der forårsagede stor alarm og misfornøjelse, og da sognepræsten, som imidlertid kom til kirken, pålagde dem at være rolige,

vare de ej alene ikke at formå dertil, men de viste sig endog grove og opsætsige imod ham m. m., hvilket jeg til liden ære for deres såkaldte hellighed nærmere skal give mig den ære at oplyse og bevise. — Denne indberetning gjorde, at der under 3dje maj d. å. blev taget hosfølgende præliminair forhør, hvilket med behørig forestilling fra vedkommende blev indsendt til det høje kongelige danske cancelli, som derefter under 22de juni sidst befalede, at publik action skulde anlægges mod selvejer, gårdmand Hans Krog, Kristen Jepsen, Peder Sælland af Ølholm i Langskov sogn og Mikkil Børgesen i Hesselballe i Uldum sogn, og som en følge deraf blev jeg under 9de juli næsteften af stiftets høje øvrighed befalet som actor at tiltale forberørte personer.

Efter således at have forudskikket en kort historie af sagen, skal jeg nærmere udvikle samme, overensstemmende dels med de tiltaltes egne tilståelser og dels med de førte vidners udsigende, ved at undersøge følgende poster:

1) Om og hvorvidt de indstævnte ved deres forhold på Langskov kirkegård og i kirken d. 17de marts sidst have givet anledning til forargelige optrin m. m.

2) Om de af dem antagne læresætninger ere overensstemmende med augsborgske confessjon, og om de i overensstemmelse med lovene ere berettigede til at udbrede disse iblandt den mindre oplyste almue.

1. Da have alle indstævnte frivilligen tilstået under forhøret, litr. B. pag. 4—5—6 og 7, at de søndagen den 17de marts sidst talede med folk på Langskov kirkegård om Guds ord, og at det var deres pligt til alle tider og steder at tale med folk om Guds ord, når Guds Ånd drev dem dertil, og indstævnte Peder Sælland forklarer tillige, at der samme tid blev tumult blandt Guds børn, som drives af Guds Ånd, og verdens børn, som gør synd og glæde sig i synd, samt at han så, at verdens børn droge af med Guds børn, og de første vilde have slaget de sidste ihjel, ifald Gud ikke havde forhindret det.

Hvad denne sidste angår, da har han vel fuldkommen tilstået, at der omrørte tid var tumult på Langskov kirkegård, men det er ikke let at begribe eller udlede af hans brugte åndelige talemåde, imellem hvilke personer, førend han tillige med de flere indstævnte senere under tingsvidnet litr. A ved svar på de i den anledning fremsatte spørgsmål forklarer: at de mænd i Langskov sogn, som have antaget deres lærdomme, ere opvakte og Guds børn, men alle øvrige mennesker i sognet ere verdens eller Djævelens børn, som følge kødets lyst og gå på den brede vej til fordømmelsen. — Ved nu at sammenholde disse forklaringer og tilståelser med de under litr. B afgivne forklaringer på 2. spørgsmål pag. 9, 11, 12 og 13 og 4. spørgsmål pag. 10, 11, 12 og 13, hvilke af de under sagen indciterede vidner edeligen ere bekræftede og til dels nøjere oplyste ved svar på 2. spørgsmål i litr. A, vil den velvise ret finde det oplyst og bevist, at der var alarm og tumult på kirkegården den forbemeldte søndag imellem de indstævnte og den øvrige forsamlede menighed om religionen, og at denne disput ytrede sig fra de indstævntes og såkaldte helliges side og bestod i alarm af skrål og gråd, der gjorde et ubehageligt indtryk og forårsagede uorden (vide svar på 5te og 9de spørgsmål i litr. B).

Det er oplyst og bevist, at da sognepræsten kom til kirken for at forrette gudstjenesten og formanede disse urolige mennesker til orden og rolighed, at de uagtet hans formaninger vedbleve at larme, ja endog viste opsætsighed imod ham til den grad, at han måtte skyde dem fra sig, samt ytrede adskillige grove og fornærmelige udladelser imod ham, se litr. B 3. og 4. samt 11. spørgsmåls besvaring, såsom, at han var en sjælefordærver, der var sådan en, som vilde lede folkets sjæle fra Gud ved forargelse og ved at give folk tilladelse til at slå og bande, sigende derhos, at han var kaldet af Satan, og at Satan talede ud af hans hals, ligesom de og litr. A pag. 14

beskyldte deres sognepræst for, at han ikke hader synden, men derimod begår synd og tillader synd, at han er imod de få, Gud har opvakt, at han ikke taler om den Helligånd og Kristi blod på prædikestolen, og endelig, at der ikke kan siges noget godt om hans forhold.

Denne tumult vedvarede en halv times tid, så at præsten, efter at han var gået ind i kirken, atter måtte gå ud for at styre på disse sværmere, som da endelig efterhånden bleve mere stille, og en efter anden listede sig ind i kirken, hvor nogle af dem endog under sangen begyndte at murre, og da præsten i sin tale taledede noget i anledning af den passerede uorden, begyndte Hans Krog og Kristen Terkelsen at mumle (se svar på 6. spørgsmål i litr. B og 3. spørgsmål litr. A, hvor det tillige hedder af de førte vidner, at de ikke kunde skønne andet, end at denne mumlen forårsagede misfornøjelse iblandt den forsamlede menighed, opvækkede uorden og hindrede andagt). Ved denne lejlighed forklarer Hans Krog selv, at da sognepræsten kom på prædikestolen efter den omhandlede tumult, sagde han: Dersom jeg ikke rettelig prædiker Guds ord, da straffe mig Gud, og dersom disse andre, som vare imod ham, havde skyld i oprøret, da straffe Gud dem, hvortil Krog svarede: »Gud forlade ham! han skulde bede for os og andre«, hvilket var det, han skulde have mumlet; men her glemmer Hans Krog, at han tillige midt under Gudstjenesten taledede om Djævelen, verden og synden m. v., se litr. A pag. 14. — Vil man nu sammenholde dette med lovens bud i 6te bog 9. kap., er det formentlig klart, at de indstævnte ej alene have brudt kirkefreden og derfor bør straffes, men endog, at de i analogi af bemeldte lovbud, som de, der have vist sig opsætsige mod deres sognepræst og skældet ham, bør anses med en arbitrair straf af en klækkelig mulkt til sognets fattige.

Hvad den talemåde angår, at præsten skulde være kaldet af Satan, da have de senere forklaret, at de ikke

have noget imod kongen, som den, der virkelig har kaldet præsten, men det må da alene forstås om præsten, at han taledes, som om han var kaldet af Djævelen, og da vil dette i mine tanker (have) lige vægt til den for deres opsætsighed og talemåder bestemte mulkt.

2. Bliver at afhandle de af indstævnte antagne læresætninger og meninger i litr. A pag. 6, 7, 8, 9 og 10, men da jeg ikke er teolog, håber jeg, at det undskyldes mig, om jeg i denne afhandling skulde blive noget kort.

Disse læresætninger og meninger ere følgende:

- a. At et menneske aldeles intet formår at udrette til dyds og guds frygts befæstelse og fremvækst hos sig.
- b. At et menneske skal retfærdiggøres ved Kristum og genfødes ved den Helligånd, da den Helligånd skal bemestre sig hjertet og jage Djævelen ud, førend igenfødselen kan have sted.
- c. At hos alle uden undtagelse en stor ængstelse, sjæleangst og beklemthed må udholdes og gå forud, førend igenfødselsværket kan fuldkommes.
- d. At der må foregå noget mærkeligt og overordentligt, at et menneske må have en tilforn ubekendt følelse eller fornærmelse, hvorefter han kan vide, når han gribes af Kristo eller indtages af den Helligånd, så at han bestemt må kunne angive det øjeblik eller i det ringeste den dag og time, hvorfra han kan beregne sin omvendelse eller igenfødselse.
- e. Påstå de, at de, der ikke ere af deres meninger, ere uomvendte og gå fordømmelsen imøde.
- f. At spæde børn, så længe de ikke ere døbt, ere hedninger eller djæveleunger.
- g. At de mennesker, som finde mindste fornøjelse i musik, dans eller kortspil, ikke blive salige.

Skønt nogle af disse lærdomme og meninger bogstaveligen stemme overens med de udtryk, som bruges i de symbolske bøger, stride de dog mod protestantismens

ånd og de sundere begreber, som tiltagende oplysning har udbredt i religionen, men ganske bære præg af hine pietismens og sværmeriets tider, der vare så skadelige for Kristenheden; hvilket krast begreb indeholdes ikke i litr. A., og endnu stærkere udtryk, end hvad de symbolske bøger, speciatim Luthers i forklaringen over den tredje artikel, sige herom. Denne lærdom er i sig selv dels gudsbespottelig, ti derefter måtte jo Gud være skyld i, når et menneske ikke bliver omvendt, siden han ikke har givet ham kraft dertil, dels skadelig for moraliteten, da den lastefulde derefter alene kan undskylde sig med, at Gud ikke har givet ham kræfter nok til at modstå lasterne. — Ligeså skadelig denne sætning er, ligeså urigtig og stridende imod endog den sunde fornuft er det, når indstævnte under læresætningen litr. b iblandt andet antage og påstå, at den Helligånd skal jage Djævelen ud af mennesket, førend igenfødselen kan finde sted, da enhver oplyst teolog nok er enig med mig i, at ingen djævel eller ond ånd kan virke på menneskets ånd til synd; det vilde stride mod Guds godhed og retfærdighed at lade det svage menneske være underkastet en så listig ånds forførelse, og når skriften taler om Djævelen som forfører, da må formentlig derved alene forstås menneskets egne sanseligheder, lyster og tilbøjeligheder.

Når indstævnte i sætningen litr. c antage, ligesom de og indbilde den lettroende almue iblandt dem, at hos alle uden undtagelse er stor ængstelse etc., hvilket aldeles ikke finder nogen hjemmel i Bibelen eller de symbolske bøger, da kan denne ligesålidt som deres øvrige meninger være antagelig af nogen tænker, derimod er den højst skadelig, da den hos den enfoldige mand let opvækker og må frembringe angst og fortrydelse. Reglen litr. d er i mine tanker et fuldkomment bevis på, at indstævnte ikke selv vide, hvad de sige og påstå, da skriften ved igenfødselen forstår den forandring, som foregår i det menneskes tænkemåde og forhold, der går over fra lasten til

dyden, eller den forædlelse i tænke-måder og tilbøjeligheder, som religionen virker, og denne omvendelse eller igenfødsel kan umuligen, således som indstævnte påstå, foregå i et øjeblik, men må ske tid efter anden.

I reglen litr. e antage de, at de, som ikke ere af deres mening, ere uomvendte og gå fordømmelsen imøde, og således opkaste sig til dommere over andre uden at kende sig selv, tværtimod Pavli ord i hans brev til de Romere 14. kap. 4. vers og Jacobi 4, 12 med flere steder.

Det er såre nedværdigende for dem, når de efter litr. f påstå, at spæde børn, så længe de ej ere døbt, ere Djævelens unger eller hedninger, der åbenbare strider imod den lutherske kirkes lære, som stedse har antaget, at kristnes spæde børn bleve salige, endskønt de døde, før de vare døbt. Kristus siger jo selv: lader de små børn komme til mig og formener dem det ikke; ti Guds rige hører sådanne til. Det strider imod den danske kirkes ritual 3. kap. 1. art., hvor det hedder: dør sådant et barn i moders liv, eller før det kan komme til dåb og kristendom, uden forældrenes forseelse eller forsømmelse i nogen måde, så have de en god samvittighed og kunne forsikre sig, at det er et Guds barn og har fundet nåde for Gud i Kristo Jesu etc.

I øvrigt ere vel også alle oplyste kristne i vore dage enige om, at ligesåvel hedningernes som de kristnes spæde børn blive salige. Endeligen vil jeg i henseende til litr. g alene korteligen svare, at det modsatte findes på adskillige steder såvel i det gamle som ny testamente.

At indstævnte søge at udbrede deres meninger iblandt almuen og til den ende endogså gå omkring i nabo-sognene, er under sagen oplyst og bevist, ligesom jeg og håber at have godtgjort, at deres antagne meninger ere åbenbar fanatisme, stridende mod den hellige skrift og augsborgske confessjon. — Forordningen af 13. jan. 1741 viser i almindelighed, at ingen private sammenkomster

udenfor gudstjenesten må anstilles hjemme i husene uden alene i præsternes eller andre oplyste mænds overværelse eller under deres opsyn, når der endog alene foredrages den rene og uforfalskede evangeliske lære, hvormeget mere utilladeligt og strafværdigt er og bliver det da ikke, når indstævnte hemmeligen tillade sig slige sammenkomster for at påbyde den mindre oplyste mand deres vrang lærdomme og meninger; bemældte anordning § 16 viser det, hvor sligt udtrykkelig forbydes, ligesom reskriptet af 5te marts 1745 befaler i den 5. og 6. §, at slige personer bør pågribes og, efter at de nøje ere forhørte, hensesættes til fæstnings- eller tugthusarbejde sålænge, indtil der kan have tegn om deres forbedring, og at de ere komne paa bedre tanker.

På grund af dette således oplyste og beviste bliver min ærbødige irettesættelse og påstand:

- 1) At indstævnte hver for sig tildømmes at arbejde i forbedringshuset i Viborg fra 2 måneder til et år, alt efter rettens nærmere skønnende.
- 2) At de ligeledes hver for sig tilfindes ifølge lovens 6—9—18 at betale 3 rdl. 15 lod sølv eller 22 rdl. 3 Mk.
- 3) Tilpligtes en for alle og alle for en at betale en mulkt af 30 rdl. til Langskov sogns fattige for de mod deres sognepræst brugte skældsord og fornærmelige talemåder, der tillige påståes mortificerede, og endelig
- 4) Påståes, at de alle ligeledes en for alle og alle for en tilpligtes at betale denne actions omkostninger og til mig i salarium 30 rdl.

Således under benægtelse af alt urigtigt og ubevisligt fra indstævntes side fremførte, og under forbeholdenhed af videre tilsvær, om dertil gives anledning, indlades denne sag til påkendelse.

5.

Prokurator Sædorps hovedindlæg, dat. 15de januar 1801.

Ærbødigst promemoria!

Det kan vel ikke nægtes, at endog mange studerte og veloplyste personer over at ville udgranske den hellige skrifts hemmeligheder om religiøse ting ofte ere gaaede så vidt, at de ere faldne i fortvivelse. -- Hvad under da, om den mindre oplyste af den menige almue, der finder lyst og attrå til at dyrke Gud og ved gudelig læsning endog i simple og tilladelige bøger tillige søger at udfinde og begribe religionens såvel hemmelige som åbenbarede sandheder, måske førend de have den fornødne kundskab om deres kristendom og mindre overbevisning om de sandheder, som de endnu enten blot have et ufuldkomment eller aldeles intet begreb om, hvad under da, siger jeg, om disse blive besværede med religionsskrupler, da de, til at vejlede sig selv, både mangle kundskab til rigtig at indse og bedømme, hvad de læse, samt evner til rigtig at forklare deres religionsmeninger, skønt de med den bedste hensigt kunne være uddragne og grundede på de symbolske bøger.

Hvad de under denne sag tiltalte personers formentlige forbrydelser betræffer, da skal samme efter hr. actors foregivende og derom indlagte påstande bestå deri: (her gengives actors anklage for 1) at have voldet tumult på kirkegården og 2) for udbredelsen af deres lærdomme).

Hvad den første post angår, da viser det af forrige defensor under 6te dec. 1799 erhvervede tingsvidne, at de tiltalte på Langskov kirkegård fornævnte tid på ingen måder have forårsaget tumult, alarm, uorden eller forargelige optrin, ikke heller i kirken; ti førend præsten kom, talte de blot om Guds ord, men da præsten, s. t. hr. Steenstrup, kom og tiltalte de såkaldte hellige, forbød

dem at komme i kirken, samt derefter gav sig af med at angribe nogle af dem, og om præsten just ikke udtrykkelig havde befaleet at slå, gav han dog ordre til den øvrige almue at skaffe de såkaldte hellige af kirkegården, hvilket gav anledning til, at de såkaldte hellige bleve voldeligen overfaldne af den øvrige almue på kirkegården og pryglede med kæppe, hvoriblandt den tiltalte Mikkel Børgesen blev stødt over ende over en grav. Dette var og kunde umulig andet end forårsage alarm, uorden og forargelige optrin.

Men uagtet alt dette gjorde de anklagede og tiltalte ikke mindste modværge, ligesom der ikke heller var sket nogen uorden og alarm, når de tiltalte ikke på en så voldsom, uanstændig og højst upassende måde vare blevne angrebne og overfaldne, samt forbudne at komme i kirken; vide fornævnte kontratingsvidne hvoraf ses, at præsten havde givet ordre til den øvrige forsamlede almue at skaffe de såkaldte hellige af kirkegården. Videre se 5te og flg. vidne, der alle ere enstemmige i, at der ingen tumult, alarm eller uorden var på kirkegården, førend præsten kom, at de såkaldte hellige efter præstens ankomst på kirkegården bleve overfaldne, slagne med kæppe og forbudne at komme i kirken.

Denne fremgangsmåde var efter min ærbødigste formening vist nok at gøre ondt værre; ti en præst vil efter mine tanker aldrig vinde sin menigheds fortrolighed eller opnå øjemedet af hans vigtige kaldspligt ved hårdhed eller skændeprækener, men alene med sagtomdighed, et sagtomdigt og mildt foredrag, hvilket i særdeleshed havde været mere og bedre passende på det sted og imod de personer, der synes at være i et slags fortvivlelse og skrupler over deres indbildte religionssystem, eller rettere tvivle om at erholde Guds nåde og barmhjertighed til at blive salige, førend de ved bod og bedring have opnået en vis grad af hellighed. — Af alt foranførte er det indlysende, at de tiltalte på ingen måde have forårsaget, mindre udøvet, de på Langskov kirkegård med videre der

d. 17de marts 1799 passerede uordener, men at de derimod, uden skyld og brøde, ere blevne overfaldne, mishandlede og forbudne at komme i kirken m. m.

Hvad den anden post angår, at de tiltalte skulle have søgt at udbrede fanatiske fordomme og meninger iblandt almuen, da er det af nogle af deres egne afgivne forklaringer, indlysende, at alt, hvad der i deres brugte udtryk om religionen, og deres salighedssag betræffende, som ej måtte være overensstemmende med de symbolske bøgers ånd og rette mening, er, som jeg i begyndelsen har anmærket, blot en følge af, at disse mennesker mangle den fornødne kundskab og evne til rigtig at fortolke og fremsætte deres meninger, og når de da ved gudelig læsning og grublen over at ville begribe mere, end deres oplysning og evner tillade, bliver det hos de svage til fantasi eller og en slags fortvivelse, der og undertiden i deres egne tanker gør dem til profeter og apostle. Jeg tror, at disse menneskers forfatning er mere beklagelsesværdig end strafskyldig, og deres indbildte samvittighedsnag ved en fornuftig, sagtmødig og ærværdig lærer, i overensstemmelse med lovens 2. bogs 9. kap., snarere kunde bringes i orden og rolighed end ved justitiens tvang. Ti når man i en god hensigt foretager en lovlig handling, skønt følgerne, når de ikke kunde forudses, ej svare til handlingen selv, kan det fra moralitetens side betragtet ikke tilregnes den handlende.

At dyrke Gud og i overensstemmelse dermed søge at befordre sin egen og andres fuldkommenhed, er unægtelig ikke alene de bedste og lovlige af vore handlinger, men og pligt. Og ufejlbarligen har det været de såkaldte helles hensigt ved Peder Frandsens information og flittig læsning at dyrke Gud og derved at befordre en større fuldkommenhed; men de have ikke kunnet forudse, at såvel Peder Frandsen som deres egen indskrænkede forstand, af mangel på grundig og sand oplysning, ej kunde bibringe dem de rigtige begreber om religionens sand-

heder, ikke heller, at ikke alle kunne tåle at granske eller gruble over religionens for dem tilsyneladende hemmeligheder, hvortil for den menige almue i almindelighed ej udfordres meget, især for dem, der til deres kristendom og konfirmation som oftest blot udenad have lært at op-ramse en del af deres katekismus og forklaring uden igrunden at kunne indse og kende det væsenlige, sande og rigtige deraf.

Når sådanne enfoldige mennesker give sig af med uden grundig vejledning at læse i Bibelen og bøger, de ikke forstå, geråde de som oftest til vankelmodighed, angst og fortvivelse, hvilket den velvise hr. dommer tydelig vil erfare at være tilfældet med de tiltalte, og ere de da ikke mere beklagelsesværdige end strafskyldige? — De derimod, der ikke alene kende den hellige skrift i grundsprogene og de senere deraf uddragne bøger, den naturlige og åbenbarede teologi, filosofi, historien og undertiden lidet mere, stå ikke så let fare for at støde an eller få skrupler over religionens hemmeligheder, fordi deres mere dyrkede forstand og erhvervede oplysninger bedre kunne vejlede dem til at udfinde de dem mødende vanskeligheder; dog da disse ikke heller alle ere udrustede med lige evner og sjælekræfter, har man eksempler, at mange standsede med fortvivelse. Hvad under da, siger jeg atter, at nogle af den uoplyste almue ved sådanne granskninger kunne falde i fortvivelse eller forvirring, hvilket den velvise hr. dommer selv har anset dem for, vide contra-tingsvidnet pag. 38 og 44. — Hvorfor jeg ikke heller behøver at indlade mig med at gendrive hr. actors fortolkninger over de såkaldte helliges læresætninger, eller som jeg formener rettere burde kaldes religionsbegreber.

Men foruden alt foranførte tror jeg mig såmeget mere beføjet at kunne lægge til grund for min agtende påstand til de tiltaltes frifindelse, at, da hovedmanden Peder Frandsen som den, der skal have forledet de under denne sag tiltalte personer til et slags sværmeri og grublen

i deres religionsbegreber, efter hr. actors egen beretning i hans hovedindlæg af 4de okt. 1799 ifølge det høje kong. cancellis resolution blot erholdt en alvorlig irettesættelse for sit urolige, sværmeriske forhold, og pålæg om alvorligen at holde sine fantastiske lærdomme hos sig selv, formener jeg, at de enfoldige, som kunde være smittede af Peder Frandsen, men langt fra ikke komme til den grad som han, ikke i overensstemmelse med lovens og sagens natur kunne være mere straf undergivne end hovedmanden Peder Frandsen selv.

Og da jeg forhen har godtgjort og bevist, at de optrin, som passerede paa Langskov kirkegård, der især skulle have givet anledning til denne sags anlæg, på ingen måder ere iværksatte, udøvede eller foranledigede af de tiltalte personer, så bør samme ikke heller på nogen måde komme i betragtning til strafs lidelse for de tiltalte, men meget mere til deres undskyldning og ret til satisfactions erholdelse for de mod dem om søndagen og på kirkegården udøvede voldsomheder, hvorfor deres lovlige ret imod vedkommende i den henseende herved forbeholdes dem til tid og sted.

Her kunde siges meget mere for de tiltalte og til deres undskyldning, hvilket jeg også havde foresat mig nøjagtigere at udvikle, men en påfaldende sygdom nøder mig til for denne sinde at standse og i al korthed at skride til kontrapåstand.

Hvorfor jeg og under imodsigelse og benægtelse af alt urigtigt, ubevist og ubeviseligt, som fra actors side under sagen er fremført og påstået, og på grund af alt foranførte, samt ifølge den udtagne og herved fremlæggende contrastævning, finder mig beføjet ærbødigst at nedlægge følgende påstand:

- 1) At Hans Krog med samt de øvrige tiltalte personer for hr. actors søgsmål, tiltale og påstande i denne sag ved dom vorder aldeles frikjendte.

- 2) At jeg, som de tiltalte beskikkede forsvar, ifølge høje øvrigheds constitution af 20de avgust 1799 til forrige defensor indført i contratingsvidnet pag. 39 og 40, bliver tilkendt et passende salarium samt de i sagen hafte udgifter og diætpenge efter nærmere til retten fremlæggende regning.

Og således under forbeholdenhed af alt videre lovligt indlades sagen til doms.

6.

Om selvejer Hans Krog i Ølholm tilligemed en del andre i Langskov sogn have udbredt vrang og fanatiske læresætninger blandt almuen, er mig aldeles ubekendt. Men at examinere dem, hvorvidt de have sådanne læresætninger, tilkommer ikke mig, men provsten i herredet.

Østersnede præstegård d. 19de jan. 1801.

Monrad.

Dette af s. t. hr. Monrad givne svar underskriver i et og alt

Engum præstegård d. 21de jan. 1801.

J. A. Leth.

Sålænge det kongelige danske cancelli ej tillægger mig befaling at examinere omskrevne personer, kan jeg så meget mindre indlade mig deri, som disse mennesker formodentlig selv ville excipere såvel imod min examination som min attest, da jeg dels tilforn har måttet afgive erklæring om dem, dels ved min visitats i Langskov kirke har haft med den urolige Hans Krog at gøre.

Vejle d. 24de jan. 1801.

Ærb.

Schjøth.

7.

Thi kendes for ret: Indstævnte Hans Krog og Kristen Jepsen af Ølholm bør for deres udviste grove og tumultuariske opførsel på Langskov kirkegård og i kirken

d. 17de marts 1799 så og for deres opsætsige og fornærmelige forhold og udladelser mod sognepræsten, hr. Steenstrup, hver for sig at bøde til Langskov sogns fattige 30 rdl., skriver tredive rigsdaler, ligeledes bør tiltalte Peder Sælland og Mikkel Børgesen for deres deltagelse i samme uorden bøde til samme sogns fattige hver for sig 20 rdl., skriver tyve rigsdaler. Så bør fornævnte tiltalte 4 personer og en for alle og alle for en, imod regres til hinanden, at betale til aktor, hr. prokurator Spies, diætpenge 2 rdl. og salarium for sagens udførelse 16 rdl., item til defensor, hr. prokurator Sæedorph af Kolding, diætpenge for hafte rejser og møder 22 rdl. og salarium 8 rdl. — I øvrigt bør såvel fornævnte 4 som og Hans Krogs hustru med de flere tiltalte, ialt 16 personer, for aktors påstand fri at være.

De idømte bøder og omkostninger udredes inden 18 dage efter denne doms lovlige forkyndelse, under adfærd efter loven, men i mangel af formue hos de dømte til bødernes udredelse, bør de at aftjene med arbejde i Viborg tugthus efter anordningerne og øvrighedens videre foranstaltning.

Risom, befalet dommer.

8.

I Uldum sogns liber daticus læses:

»Den 17de decbr. var Peder Frandsen efter forudgivet varsel her tilstede i præstegården i overværelse af mine medhjælpere, hvorved jeg erklærede, at han havde forarget menigheden ved sit forhold både inden og uden kirken, — og fordrede det løfte af ham, at han skulde afholde sig fra offentlig forargelse, dersom han vilde til alters igen. Men da han benægtede alt, så blev forhøret sluttet.

Uldum præstegård d. 17de decbr. 1809.

M. Plesner. Peder Christensen. Søren Hansen.«

9.

Peder Frandsen har indgivet en klage til biskop Middelboe, og denne sender derfor til provst Wellejus følgende »resolution«, dat. 17de jan. 1810:

»På mine vegne vilde hr. provsten igjennem sognepræsten hr. Plesner tilkendegive den gamle sværmeriske mand Peder Frandsen, opholdende sig i Uldum, til resolution på hans Dem bekendte klage, at når han for sognepræsten i medhjælpernes overværelse under helligt løfte erklærer og forsikrer herefter at holde sig stille og sine meninger for sig selv, samt ikke at udstrø samme enten til unge eller gamle i menigheden eller omegnen, kan han efter gudelig forberedelse med andre menighedens lemmer antages til Herrens bord; samt derhos tilkendegive ham, at hvis han ikke gør dette og vedbliver at udbrede sine sværmeriske grundsætninger, agter jeg på nærmere indberetning herom at andrage sagen på højere steder for at se sådant standset og ham derfor vedbørlig afstraffet«.
